

Limburgse Land- en tuinbouw Loont

Ondernemend

Omgevingsbewust

Maatschappelijk verankerd

provincie limburg

De Limburgse land- en tuinbouw kent een grote diversiteit. Zo is de regio Venlo na het Westland het grootste tuinbouwgebied van Nederland. Het belang van het Limburgs tuinbouwcluster is erkend als "Greenport Venlo" (één van de 5 Greenports in Nederland). Bijna alle landbouwers in Limburg, ook veehouders, doen aan akkerbouw. Vooral de teelt van suikerbieten, maïs, aardappelen en granen zijn hier belangrijk. De provincie Limburg heeft een sterk ontwikkelde boom- en sierteelt en behoort tot de top in de wereld. Limburg produceert vaste planten, waterplanten, laanbomen, bos- en haagplantsoen, vruchtbomen, rozen en sierheesters. De regio's Venray/Horst en Weert/Nederweert zijn de belangrijkste concentratiegebieden van pluimvee in Limburg. De rundvee- en schapenhouderij is in geheel Limburg aanwezig. De Noord- en Midden-Limburgse zandgronden zijn van oudsher tuinbouwgebieden. De specifieke Limburgse teeltomstandigheden leveren groenten met een geheel eigen karakter, zoals de asperge. In Noord-Limburg en Zuidoost-Brabant is de varkenshouderij een belangrijke sector. De paardenhouderij is sterk vertegenwoordigd in Midden-Limburg. De meeste fruitboomgaarden, voornamelijk appels, bevinden zich in Zuid-Limburg. Verder telt de provincie tal van multifunctionele land- en tuinbouwbedrijven.

SAMENVATTING

1 WAAROM DEZE AMBITIENOTA?

1.1. Aanleiding	9
1.2. De totstandkoming van deze nota	10
1.3. Afbakening	10

2 HET BELANG VAN DE LIMBURGSE LAND- EN TUINBOUW

2.1. Vooraf	15
2.2. De feiten	15
2.3. Europees land- en tuinbouwbeleid	16
2.4. Wat vinden ondernemers zelf?	18

3 ONZE AMBITIE: LUST VOOR OMGEVING

3.1. Onze ambitie	23
3.2. Verschillende rollen	24

4 AAN DE SLAG!

4.1. Het Triple L-model ©	29
4.2. Het Triple L-model © in de praktijk	31
4.3. Strategieën	31
4.4. Welke instrumenten zetten we in?	35
4.5. Veranderende rolopvatting van partijen	36
4.6. In vogelvlucht: wat verandert?	37

5 ORGANISATIE VAN DE UITVOERING

5.1. Hoe gaan we het doen?	41
5.2. Financiële aspecten	41

BIJLAGEN

1. Van Strategie naar maatregelen	44
2. Deelnemerslijst ondernemers en stake holdersbijeenkomsten	50

De land- en tuinbouw is van groot belang voor onze provincie. Niet alleen omdat er vele duizenden mensen hun emplooi vinden, maar ook omdat de land- en tuinbouw sinds jaar en dag een belangrijke economische motor is. Nederland is de op een na grootste exporteur van vers voedsel in de wereld. Limburg speelt daar, vooral vanwege de geografische ligging, een belangrijke rol in. Ook als het gaat om de kwaliteit en de efficiency van onze voedselproductie behoort ons land tot de wereldtop. Het belang van de land- en tuinbouw voor Limburg gaat echter veel verder. Als eigenaar van 60% van het provinciale grondgebied bepalen boeren en tuinders mede hoe aantrekkelijk inwoners, recreanten en toeristen ons Limburgse landschap vinden. De land- en tuinbouw is daarmee een belangrijke rentmeester voor onze groene omgeving. Voor de afzet is zij vooral aangewezen op ketenpartijen. Tot slot, maar niet minder belangrijk, speelt de land- en tuinbouwsector een voorname rol in de maatschappelijke discussies over gezondheid, voedselveiligheid, dierenwelzijn en smaakbeleving.

De Provincie Limburg heeft, samen met agrarische ondernemers en een aantal stakeholders, de richting voor de Limburgse land- en tuinbouw bepaald. Die wordt in deze Ambitienota gepresenteerd en toegelicht. De komende jaren staan in het teken van vernieuwen en versterken, maar wel duurzaam en met maatschappelijk toegevoegde waarde. Duurzame vernieuwing is noodzakelijk om de huidige sterke marktpositie te behouden. Maar ook om een antwoord te kunnen bieden op belangrijke maatschappelijke issues als dierenwelzijn en volksgezondheid.

Samenvatting

De Provincie Limburg streeft naar een ondernemend, leefbaar en omgevingsbewust platteland. In deze nota beschrijven wij onze ambitie als volgt: *“De land- en tuinbouw in Limburg ontwikkelt zich verder als innovatieve sector met economisch gezonde bedrijven en vooruitstrevende ondernemers die duurzaam produceren en midden in de (lokale) samenleving staan.”* Het moet er uiteindelijk toe leiden dat **“in 2025 elk land- en tuinbouwbedrijf een lust voor zijn omgeving is”**.

Ambitie uitspreken is goed, maar hoe gaan we die realiseren?

Het zijn vooral de agrarische ondernemers zelf die daarvoor aan zet zijn. Aangespoord door burgers, beleidsmakers en belangenbehartigers maken zij hun eigen keuzes en afwegingen voor de komende tijd. Gebaseerd op hun persoonlijke kwaliteiten (waar ben ik goed in?), lokale en regionale kansen en potenties van de (afzet)markt. De Provincie Limburg kan de ondernemers er wel bij helpen. Wij hebben geen invloed op de dynamiek van de markt en de productieomstandigheden, maar kunnen wel zorgen voor een ontwikkelingsgericht beleid waarin ondernemersruimte, kwaliteit van de woon- en werkomgeving en maatschappelijke belangen in balans zijn. Waar nodig ontwikkelen wij zelf initiatieven, maar wij sluiten ook graag aan bij bestaande ontwikkelingen. Wij willen ons inspannen om perspectiefrijke innovaties en ideeën te versnellen.

In deze Ambitienota geven wij ook aan hoe dat in de praktijk kan werken. We hebben een model ontwikkeld (Triple L ©) dat verheldert hoe keuzes tot stand komen, met wie je rekening moet houden, hoe je gemaakte keuzes kunt uitwerken en hoe je ideeën verder kunt brengen. Wij verwachten dat goed uitgevoerde plannen brede navolging gaan krijgen. Wat begon als een idee van een enkeling of een kleine groep wordt breed ingezet in de Limburgse land- en tuinbouw en draagt er toe bij dat de ambitie wordt gerealiseerd. Uiteraard op voorwaarde dat het marktperspectief gunstig is.

Wij volgen drie strategieën: één gericht op de ‘voorlopers’, één gericht op het gebied en de omgeving en één gericht op maatschappelijke verankering. De laatste is cruciaal voor het welslagen van de twee eerstgenoemde strategieën.

Wat verandert er ten opzichte van de huidige situatie:

- we gaan de samenhangende benadering centraal stellen;
- we leggen het accent op de voorlopers en de bewuste volgers. In alle sectoren en ongeacht hun omvang;
- we ontwikkelen een omgevingsstrategie die aansluit op het gebiedsprofiel;
- we zetten selectief in op een ontwikkelingsgerichte, duurzame structuurversterking;
- we besteden meer aandacht aan “excellent” produceren (dierenwelzijn, milieu, volksgezondheid);
- we zetten meer in op maatschappelijke verankering en burgerperspectief;
- we streven naar verhoging van het kennisniveau bij ambtenaren en bestuurders en richten ons daarbij vooral op de thema’s ontwikkelingsplanologie en vergunningverlening;
- we maken de beleidskaders voor innovatieve initiatieven en verduurzaming flexibeler.

Voor de uitvoering van deze Ambitienota is tot en met 2015 een bedrag van bijna 19 miljoen euro nodig. De Provincie draagt de komende drie jaar gemiddeld 4 miljoen euro bij. Daarnaast wordt gerekend op cofinanciering, waarbij een beroep wordt gedaan op Europese en specifieke nationale budgetten. De Provincie heeft er bewust voor gekozen om bij de voorbereiding en de uitwerking van deze Ambitienota in gesprek te gaan met agrarische ondernemers en een aantal stakeholders. Hun inbreng is expliciet zowel als impliciet in deze nota¹ verwerkt.

¹ De in deze nota verwerkte citaten zijn opgetekend tijdens de stakeholderbijeenkomst van 11 oktober 2012

“Ga aan de voorkant de dialoog aan. Dat is veel doelmatiger dan aan de achterkant met elkaar in het verweer gaan. Als je elkaar ontmoet, aandacht hebt voor elkaar, wederzijds begrip toont en tijd voor elkaar neemt, dan ontstaat er gegarandeerd iets moois.”

Patrick van der Broeck,
gedeputeerde Provincie Limburg

INLEIDING

Het coalitieakkoord 2012-2015 geeft aan waar het met de land- en tuinbouw in Limburg naar toe moet. Een duurzame en toekomstbestendige sector, die durft te investeren in innovatie. Vernieuwing die noodzakelijk is om de huidige sterke marktpositie te behouden. Maar die ook nodig is om te kunnen blijven garanderen dat de gezondheid van mens en dier niet in het geding raakt.

Een uitgesproken ambitie, maar hoe concretiseren we die? Hoe pakken wij het aan? Welke resultaten streven we na? En hoeveel geld hebben we daarvoor beschikbaar?

Limburg wil een ondernemend, leefbaar en omgevingsbewust platteland. Dat alom wordt geprezen voor haar vernieuwingsdrift. De uitwerking hiervan in deze Ambitienota maakt duidelijk hoe wij dat doel willen bereiken.

Waarom deze Ambitienota?

1

1.1 AANLEIDING

Tot aan de eeuwwisseling is het Limburgse land- en tuinbouwbeleid sterk gericht geweest op de primaire, voedselproducerende bedrijven. De Provincie zette in op structuurversterking, het terugdringen van de overlast voor het milieu en het verbeteren van natuur en landschap. Die keuzes pasten ook bij de wettelijke taken (Ruimtelijke Ordening, Wet Inrichting Landelijk Gebied, Natuurwetgeving) die de Provincie moest vervullen. De Provincie richtte zich in die jaren vooral op de ruimtelijke inpassing van de land- en tuinbouw. De zonering in het POL (Provinciaal Omgevingsplan Limburg), BOM+ (bouwkavel op maat) en het Limburgs Kwaliteitsmenu zijn daar voorbeelden van.

De afgelopen tien jaar heeft een accentverschuiving plaatsgevonden. Onder impuls van de mondigere consument worden tegenwoordig meer eisen gesteld aan onder meer voedselkwaliteit, dierenwelzijn en leefbaarheid van het platteland. De Provincie heeft als antwoord daarop het provinciaal Meerjarenprogramma Plattelandsontwikkeling (pMJP) ontwikkeld. Daarin is onder meer vastgelegd dat meer aandacht wordt besteed aan innovatie in de land- en tuinbouw, aan projectmatige gebiedsontwikkeling en aan versterking van de samenwerking met het bedrijfsleven, de kennisinstellingen en de andere overheden. Voorbeelden zijn Greenport Venlo, de oprichting van het Greenport Venlo Innovation Center, de Floriade 2012 en het project SAIL (Stimulering agro-innovatie in Limburg).

In deze Ambitienota bekijken wij, zoals eerder is gebeurd bij het opstellen van de Verklaring van Roermond 2010 (Innovatieagenda Duurzame Veehouderij Limburg), de duurzame ontwikkeling van de land- en tuinbouw vanuit het perspectief van de drie P's. People, Planet en Profit.

- **People:** wonen, werken en recreëren op het platteland, kennis delen, ondernemerschap stimuleren, banen behouden en creëren én zorgen voor maatschappelijk draagvlak;
- **Planet:** biodiversiteit, milieu, natuur, landschap en planologische ontwikkelmogelijkheden zoals zoneringsbeleid en bouwkavelontwikkelingen;
- **Profit:** ketenaanpak, marktontwikkelingen, nieuwe verdienmodellen, innovatie, koppeling met het energiebeleid, verbindingen naar andere topsectoren en naar onder meer Greenport / Brainport 2020.

In het coalitieakkoord 2012-2015 van de Provincie Limburg wordt het belang van een zich volgens die drie P's ontwikkelende land- en tuinbouw onderschreven:

"Wij streven naar een duurzame en toekomstbestendige land- en tuinbouwsector, waarbij innovaties essentieel zijn om de gezondheid van mens en dier en de kwaliteit van de producten te vergroten. De noodzakelijke innovaties vragen een adequate schaal van de bedrijven. Soms noodzaakt dat tot schaalvergroting, in andere gevallen ligt de innovatie juist in de kleinschaligheid zoals voorbeelden van biologische landbouw. Land- en tuinbouwbeleid vraagt om een samenhangende visie en daarop gebaseerde inzet van beschikbare instrumenten op ruimtelijk en milieu gebied."

1.2 DE TOTSTANDKOMING VAN DEZE NOTA

De Provincie heeft er bewust voor gekozen om bij de voorbereiding en de uitwerking van deze Ambitienota in gesprek te gaan met agrarische ondernemers en een aantal belangrijke stakeholders.

Op woensdag 4 juli en woensdag 5 september 2012 zijn twee bijeenkomsten georganiseerd. Samen met de brancheorganisatie LLTB (de Limburgse Land- en Tuinbouwbond), de Milieufederatie Limburg, Dierenbescherming Limburg, onderzoeks- en onderwijsinstellingen (WUR, HAS Den Bosch), gemeentelijke vertegenwoordigers en land- en tuinbouwadviseurs hebben we de uitdagingen van de sector in kaart gebracht. De twee bijeenkomsten leverden tal van suggesties en actiepunten op. Die zijn verwerkt in een concept dat op donderdag 11 oktober 2012 met de deelnemers (*bijlage 2*) is besproken. Tussentijds is ook met de LLTB extra overleg gevoerd.

De betrokkenheid van de deelnemers bij de bijeenkomsten was groot. De discussies verliepen in een positieve sfeer en waren scherp en constructief.

In deze Ambitienota is niet gekozen voor een diepgaande analyse. Recente onderzoeken (bijvoorbeeld LEI, maar ook Vercoulen Verbindt) geven al voldoende inzicht in wat de voornaamste aandachtspunten voor de land- en tuinbouw in Limburg zijn. Over die aandachtspunten bestond met de deelnemers ook geen verschil van inzicht. In deze Ambitienota is daarom bewust gekozen voor 'de vooruitblik naar de toekomst'.

De deelnemers aan de bijeenkomsten hebben hun waardering uitgesproken voor de openheid waarmee de toekomst van de Limburgse land- en tuinbouw is besproken. Zonder uitzondering gaven zij aan bereid te zijn hun verantwoordelijkheid te nemen en zich in te zetten voor de gewenste ontwikkeling van de land- en tuinbouwsector. Waarbij zij beseffen dat samenwerking nodig is om deze Ambitienota te kunnen uitvoeren. Draagvlak en slagkracht zijn de belangrijkste succesfactoren.

1.3 AFBAKENING EN SAMENHANG

Hoofdstuk 3 beschrijft wat de ambitie van de Limburgse land- en tuinbouw is.

De ambitie is breed en integraal geformuleerd. In deze nota gaan we niet op alle aspecten in.

Onderwerpen die al via andere, meer specifieke trajecten aan bod komen, worden in deze nota niet verder uitgediept. Die trajecten kunnen betrekking hebben op profit. Een voorbeeld van zo'n traject is het economisch topsectorenbeleid, waarvan voor deze Ambitienota vooral Agro&Food, Tuinbouw&Uitgangsmaterialen maar ook Chemie (vanwege de link met biobased economy) relevant zijn.

Ook de Zuid-Nederlandse samenwerking met (provincie-)grensoverschrijdende en transregionale samenwerking (Brainport 2020) en de ontwikkelingen rond Greenport Venlo zijn relevant. Met betrekking tot de omgevingsaspecten (planet) zijn tal van ontwikkelingen op het gebied van de fysieke en ruimtelijke omgeving van belang. Denk aan de robuuste verbindingzones, de Ecologische Hoofdstructuur (EHS), de uitvoering van het Europees Waterbeleid via de Kaderrichtlijn Water, het Deltaplan agrarisch waterbeheer en de integrale herziening van het POL (zie daarvoor het kader op pagina 32).

In het sociale domein (people) kan onder meer worden gedacht aan beleid op het vlak van leefbaarheid, onderwijs, arbeidsmarkt, migranten, huisvesting, enzovoorts.

Deze Ambitienota vormt ook een bouwsteen voor aansluiting op en verbindingen met de hierboven genoemde ontwikkelingen. Maar ook met ontwikkelingen op (inter-)nationaal niveau en en buiten de sector.

Deze Ambitienota schetst primair het kader voor de (agrarische) plattelandsontwikkeling in Limburg waarop Limburg (overheid, burgers en overheid) zelf invloed heeft en verantwoordelijkheid voor draagt.

Daarnaast zijn er nog diverse andere initiatieven die bijdragen aan de gewenste ontwikkeling van de land- en tuinbouw. Denk daarbij aan initiatieven van marktpartijen, verwerkers (Campina, COSUN, VION etcetera), adviseurs, banken, onderwijsinstellingen, retailbedrijven en maatschappelijke organisaties. De Provincie wil waar mogelijk samenwerken met deze partijen om sneller en succesvoller onze ambitie te kunnen realiseren.

AGRI & FOOD

De Nederlandse agri & foodsector blinkt uit in innovaties en productiviteit. Van de veertig belangrijkste voedsel- en drankbedrijven ter wereld hebben er twaalf een vestiging of een R&D-afdeling in Nederland. De sector wil de huidige sterke internationale positie verder versterken. Vooral door te blijven investeren in kennis en innovatie.

Omdat agri & food nu al een sterke positie heeft en mogelijkheden ziet om nog verder te groeien, is agro & food door het kabinet aangewezen als topsector. Dit houdt in dat de overheid samen met bedrijven en de wetenschap gericht in de sector investeert.

Voor iedere topsector is een topteam samengesteld. Dit team bestaat uit een wetenschapper, een topambtenaar, een innovatieve MKB'er en een boegbeeld uit de sector. Het boegbeeld voor agri & food is Cees 't Hart. Hij is de trekker van het topteam en aanspreekpunt voor de uitvoering van de actieagenda.

Het topteam heeft kansen en knelpunten voor de sector in kaart gebracht, zodat bedrijven, wetenschappers en de overheid hierop gezamenlijk actie kunnen ondernemen. Dit heeft uiteindelijk geresulteerd in een innovatiecontract, dat in april 2012 is ondertekend. In het innovatiecontract zijn de inhoudelijke en financiële afspraken tussen bedrijven, wetenschappers en de overheid vastgelegd. Overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen voeren de gemaakte afspraken in 2012 en 2013 gezamenlijk uit.

TUINBOUW EN UITGANGSMATERIALEN

Tuinbouw en uitgangsmaterialen is een tweede door het kabinet aangewezen topsector in de land- en tuinbouw. Doelgroep zijn de plantaardige ketens in de tuinbouw, inclusief de uitgangsmaterialen. Het gaat zowel om de primaire sector, de sector uitgangsmaterialen en bedrijven die zich bezighouden met verwerking, toelevering, handel en distributie. Tot de tuinbouw behoren telers van groenten, fruit, bomen, bloemen en bollen. Met de tulp als het symbool. Uitgangsmaterialen zijn bijvoorbeeld pootgoed, plantgoed en zaaizaad. Ook het ruimtelijk-economisch netwerkcluster Greenport Nederland maakt onderdeel uit van de topsector. Boegbeeld is Loek Hermans.

Limburg wil via een krachtige stimulering en facilitering van de regionale economische clusters maximaal aansluiting vinden bij dit nieuwe rijksinnovatiebeleid. Het actief verbinden van innoverende ondernemers en andere partners vormt een belangrijke voorwaarde voor de totstandkoming van valorisatieprojecten.

“Het feit dat we nu samen
met de sector optrekken doet
in ieder geval mijn achterban
positief opveren.”

Peter Jens, Dierenbescherming

Het belang van de Limburgse land- en tuinbouw

2

INLEIDING

Limburgse land- en tuinbouw loont. In alle opzichten. Anno 2012 telt Limburg ruim 4500 land- en tuinbouwbedrijven. Zij beheren ruim 60% van het Limburgse buitengebied als landbouwgrond. Tegelijkertijd realiseren alle betrokkenen zich dat de landbouw al geruime tijd onder het publieke vergrootglas ligt. Nieuwe ontwikkelingen op het platteland worden met argusogen gevolgd. Door burgers, door belangenbehartigers, door bestuurders en beleidsmakers, maar ook door de agrarisch ondernemers zelf.

2.1 VOORAF

Land- en tuinbouw wordt verschillend gedefinieerd. De een heeft het over agrocomplex, de ander over agribusiness. Wat wij met land- en tuinbouw bedoelen zijn al die economische activiteiten die leiden tot productie van met name voedsel. Voor Limburg gaan we uit van de volgende, grove indeling:

- grondgebonden: rundvee en andere dierhouderij, vollegrondsgroenteteelt, fruitteelt, boomteelt, akkerbouw, tuinbouw, sierteelt e.d.;
- niet-grondgebonden: intensieve veehouderij (varkenshouderij, pluimveehouderij), glastuinbouw;
- naast de bedrijven met primaire productie de verwerkende bedrijven, de handelsbedrijven en de afzetorganisaties (de keten), de R&D centra en de toeleverende bedrijven in techniek, grondstoffen, bedrijfsmiddelen, agrologistiek, diensten etc;
- de landbouw, tuinbouw- en voedselgerelateerde kennisinstellingen.

2.2 DE FEITEN

De land- en tuinbouw is een bijzondere sector. Om dat te onderstrepen een aantal feiten:

- De land- en tuinbouw zorgt nog altijd voor veel banen. In Nederland honderdduizenden mensen, in Noord-Limburg alleen al meer dan 26.000²;
- Nederland is de tweede grootste exporteur van vers voedsel in de wereld. In 2011 werd ongeveer 44% van de Nederlandse land- en tuinbouwproductie geëxporteerd³;
- De Nederlandse land- en tuinbouw heeft een belangrijke positie als voedselleverancier voor de (stijgende) wereldbevolking dankzij de hier aanwezige productieomstandigheden en onze infrastructuur (onderzoek, kennis, apparatuur en diensten);
- Wageningen Universiteit is de belangrijkste Europese land- en tuinbouwuniversiteit⁴;
- Vier van de bedrijven in de Nederlandse top van R&D-investeerdere zijn tuinbouwbedrijven; zij investeren jaarlijks samen 120 miljoen aan R&D. Nunhems bijvoorbeeld investeert hiervan 34 miljoen⁵;
- Internationaal heeft onze hoogtechnologische wijze van voedselproductie een excellent imago en wordt breed gewaardeerd;
- Qua productieniveau en -efficiency behoort Nederland tot de wereldtop;
- De toegevoegde waarde wordt grotendeels in de keten gerealiseerd: iedere euro in de primaire bedrijven betekent 3 tot 4 euro in de toeleverende of verdere keten (verwerking, distributie, etcetera.)⁶.

Anderzijds laat het agrarisch inkomen sinds 1995 een grotendeels dalende lijn zien. De kosten van grondstoffen en diensten stijgen, de prijzen voor land- en tuinbouwproducten blijven daarbij achter. Het gemiddelde inkomen per agrarisch bedrijf heeft, door schaalvergroting en betere land- en tuinbouwmethoden, sinds 1995 een stijgende trend. Die trend werd onderbroken door een scherpe terugval als gevolg van de recessie. Vanaf 2010 is het gemiddelde inkomen per agrarisch bedrijf weer terug op het niveau van voor de recessie⁷. De Limburgse situatie wijkt niet af van het genoemde landelijke beeld.

² De toekomstige arbeidsmarkt van Greenport Venlo, Etil, augustus 2012 ³ CBS, statline ⁴ In perspectief, LEI 2011 ⁵ Technisch weekblad, april 2011

⁶ Het Nederlandse agrocomplex 2011, LEI januari 2012 ⁷ Puzzelen met de ruimte, LEI 2009

De land- en tuinbouw heeft een sterke grondpositie in Limburg. Ruim 60% van het Limburgs grondgebied is in bezit van boeren en tuinders. Agrariërs zitten daarom vaak aan tafel als gesproken wordt over bijvoorbeeld natuurontwikkeling, watervoorziening en bouwen op het platteland. Sterker, de boeren en tuinders bepalen in belangrijke mate hoe het Limburgse landschap er uit ziet en hoe gebieden zich ontwikkelen. In Zuid-Limburg vormt de grondgebonden landbouw het landschap en het decor voor de toeristische sector. Een aantrekkelijk woonklimaat, gecombineerd met regionale voedselproductie, gezondheid en recreatie, draagt hier bij aan het vestigingsklimaat. In het westelijk deel van Noord- en Midden-Limburg ligt de nadruk op intensieve productie en op de export van vers, technologie en kennis.

De landbouw kent ook minder positieve kenmerken. Stank, emissies, licht en geluid zorgen voor verstoringen in het milieu, de natuur en het woonklimaat. In een aantal gevallen is sprake van knelpunten (onder meer door Natura 2000, fijnstof en nitraat), die opgelost moeten worden of al deels zijn opgelost. Uit onderzoeken⁸ blijkt dat de milieudruk sinds medio 1980 dalende is. Enerzijds een gevolg van de invoering van de melkquotering en het mestbeleid en anderzijds met dank aan milieubeleid dat gericht is op stimulering en toepassing van emissiearme technieken.

Daarnaast zien we steeds meer bedrijven stoppen. Het gevolg is leegstand en herbestemming van agrarische gebouwen. Ook dat kan consequenties hebben voor de omgeving. In het huidige tijdsgewricht is maatschappelijk verantwoord ondernemen allang niet meer voldoende. Van land- en tuinbouwbedrijven wordt vooral maatschappelijk toegevoegde waarde verwacht. Dat vraagt van agrarische ondernemers meer dan alleen voldoen aan de regels op het gebied van milieu of ruimtelijke ordening. Het vraagt ook om een actieve dialoog met burgers, bestuurders en belangenbehartigers. De laatste jaren neemt de kritiek op de land- en tuinbouw toe. Op de intensiteit en de grootschaligheid waarmee wordt geproduceerd, maar ook op hoe boeren en tuinders omgaan met hun omgeving. De sector zal daarom meer inzicht moeten geven in de keuzes die zij maakt en de werkwijzen die zij hanteert. Zeker daar waar burgers weinig voeling hebben met wat de agrariër doet (en omgekeerd) zijn maatschappelijke wensbeelden en ondernemersbelangen steeds moeilijker verenigbaar.

VOLKSGEZONDHEID EN VEEHOUDERIJ

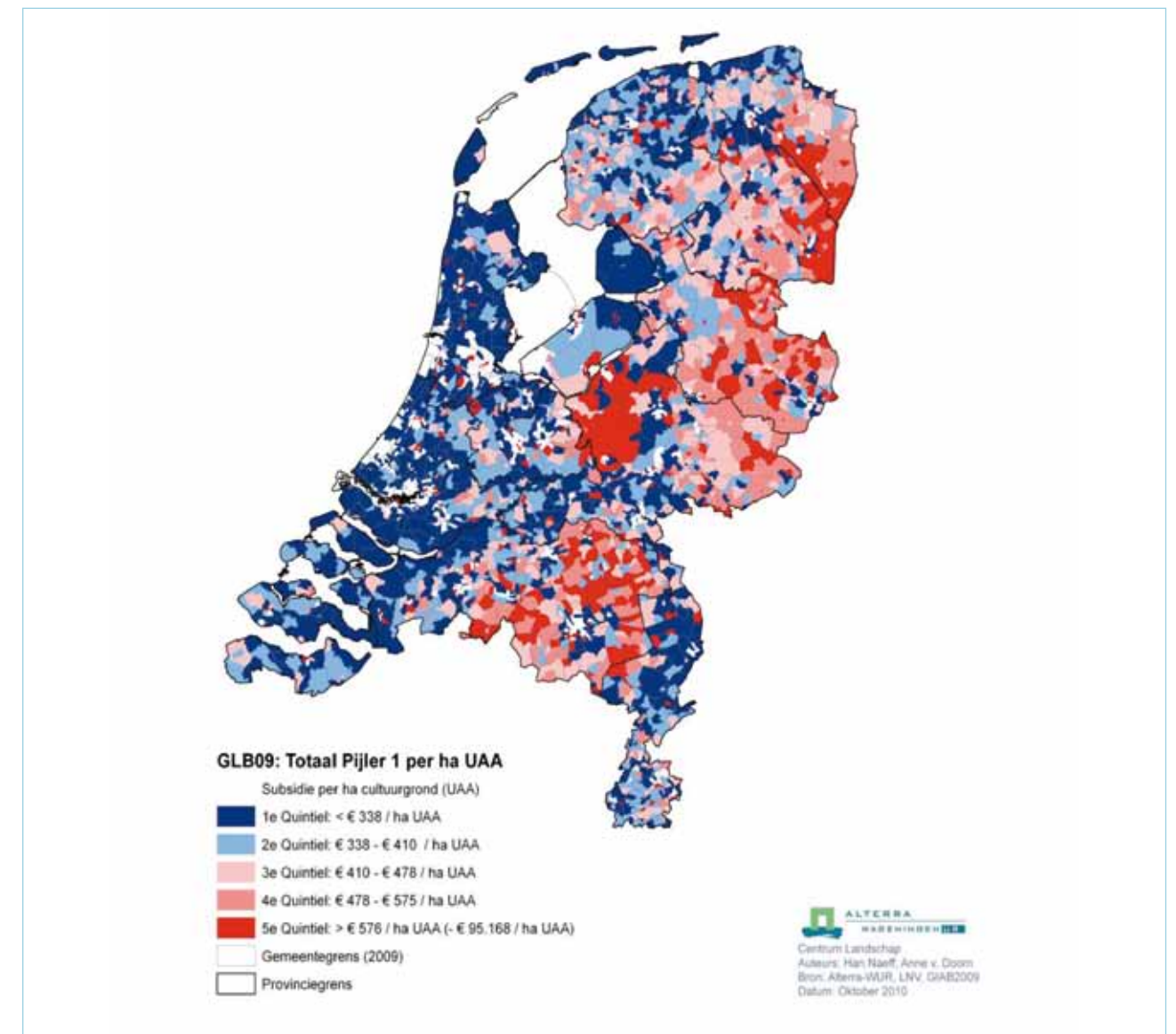
De intensieve veehouderij in ons land staat onder druk. Steeds meer burgers maken zich zorgen, vooral over de risico's voor hun gezondheid en over het welzijn van de dieren. Dat bleek onder meer tijdens de medio 2011 gehouden maatschappelijke dialoog over megastallen. De onrust over vooral de mogelijke gezondheidsrisico's waren voor de ministeries van EL&I en VWS reden om de Gezondheidsraad te vragen een onderzoek te houden naar de effecten van de intensieve veehouderij op de volksgezondheid. Dit onderzoek is eind november 2012 verschenen. De belangrijkste conclusie is dat er op basis van de wetenschappelijke informatie géén vaste minimumafstanden tussen intensieve veehouderijbedrijven en omwonenden vastgesteld kunnen worden. Deze afweging dient op lokaal niveau gemaakt te worden. Het Kabinetsstandpunt hierover is voor begin 2013 aangekondigd en wordt bij de uitwerking van het POL 2014 betrokken.

DIERHOUDERIJ

De omgang met en behandeling van dieren door mensen is geregeld in de Wet Dieren. Deze wet is nog niet in werking maar wel door de Tweede en Eerste Kamer vastgesteld in 2011. Het ministerie van Economische Zaken heeft begin 2012 aangekondigd dat deze wet op 1 januari 2013 in werking zal treden. Een Koninklijk Besluit daarvoor is nog niet genomen (d.d. december 2012). De provincie zal de inwerkingtreding van de Wet nauwgezet volgen temeer daar in Duitsland in de grondwet de rechten voor het dier zijn opgenomen. Als grensregio vinden wij gelijkwaardige kaders aan weerszijden van de grens van belang.

2.3 EUROPEES LAND- EN TUINBOUWBELEID

Voor de agrarische sector is 'Europa' belangrijk. Niet alleen vanwege de regels die op Europees niveau worden afgesproken. Ongeveer 80% van de Nederlandse land- en tuinbouwers (vooral de akkerbouw, rundvee en kalvesector), samen goed voor 95% van het land- en tuinbouwareaal, ontvangt directe inkomensondersteuning via het Europese Gemeenschappelijke Land- en tuinbouw Beleid (GLB)⁹.

Jaarlijks ontvangt Nederland 1,3 miljard euro, waarvan 80 tot 90 miljoen landt in Limburg. Een klein deel hiervan loopt via onder meer het Plattelandsontwikkelingsprogramma van de Provincie Limburg. Het merendeel gaat rechtstreeks naar de ondernemers (bedrijfstoelagen) of via afzetorganisaties (veilingen). De Limburgse boeren ontvingen in 2009 een gemiddelde hectaretoeslag van circa € 400,- per hectare per jaar, terwijl het nationale gemiddelde circa € 600,- bedroeg. De verwachting is dat in de komende jaren het beschikbare Europese budget wordt verlaagd. Daarover ontstaat in 2013 meer duidelijkheid. Een van de voorstellen die nog wordt besproken is dat de directe inkomenssteun wordt omgevormd naar een hectarebetaling, waarbij de beschikbare middelen evenwichtiger over lidstaten, regio's en boeren worden verdeeld. Daarnaast wordt

van agrariërs verwacht dat zij groener gaan produceren. Dat is noodzakelijk om nog in aanmerking te komen voor subsidies. Het nieuwe Europese plattelandsbeleid wordt meer gericht op thema's als concurrentiekracht, innovatie en landschapsbeheer. In overleg met het Rijk, LTO, waterschappen en provincies wordt op nationaal niveau hier invulling aan gegeven.

2.4 WAT VINDEN ONDERNEMERS ZELF?

Tijdens de eerdergenoemde twee bijeenkomsten met ondernemers is gesproken over wat er op de land- en tuinbouwsector af komt en wat nodig is om ongewenste ontwikkelingen te voorkomen. De hoofdlijnen van die discussies:

- maatschappelijk draagvlak ontstaat als alle partijen bereid zijn reële compromissen te zoeken tussen enerzijds economische en fysiek-ruimtelijke ontwikkelingen en anderzijds een duurzame leefomgeving;
- iedere stakeholder heeft zijn eigen verantwoordelijkheid. De ondernemers voelen zich verantwoordelijk voor het ontwikkelen van spelregels en ‘het laten zien van wat je doet’. Met als doel dat er meer eenheid komt in hoe agrariërs met hun omgeving omgaan. ‘Overtreders’ worden aangesproken op hun gedrag;
- het faciliteren van voorlopers, ook wel ‘pioniers’, draagt bij aan de gewenste verduurzaming en innovatie. Ontwikkeling en toepassing van kennis leidt tot nieuwe ervaringen. Met als resultaat extra kwaliteitsimpulsen voor land- en tuinbouwactiviteiten die bovendien bijdragen aan een betere werk- en woonomgeving. De uitrol van vernieuwing naar de overige ondernemers is een belangrijk aandachtspunt;
- bewuster consumeren in de provincie Limburg en andere afzetgebieden van Limburgse producten moet bijdragen aan een gestage duurzame (economische) groei zonder dat dit nadelig is voor klimaat, water, bodem, grondstoffen en biodiversiteit. De burger kan door zijn koopgedrag dit proces zelf beïnvloeden;
- van alle partijen, en vooral van de overheid, wordt een faciliterende opstelling verwacht. Dat kan alleen als deze partijen weten en begrijpen wat agrarisch ondernemen inhoudt en waarom welke (maatschappelijke) afwegingen worden gemaakt;
- van de overheid wordt verwacht dat zij selectief is en achter haar keuzes blijft staan. De risico's die daar uit voortvloeien moeten op voorhand worden geaccepteerd. Daarvoor is lef nodig.

Met de inbreng van de deelnemers aan de twee bijeenkomsten is een analyse gemaakt van de sterkten, de zwakten, de kansen en de bedreigingen van de Limburgse land- en tuinbouw. Daarbij is bewust gekozen voor een algemeen beeld, waarin de stakeholders zich herkennen. De analyse per deelsector kan op onderdelen anders zijn.

Sterkten	Zwakten
- mondiale positie - innovatief klimaat - aanwezigheid kennis(-infrastructuur) - grote diversiteit aan bedrijvigheid (aanwezigheid gehele keten en cross-overs) - schaalgrootte afhankelijk van productiewijze - grote regionale afzetmarkt binnen 300 – 500 km	- hoge financieringsdruk - hoge productiefactorkosten (arbeid, grondstoffen) - beperkte toegevoegde waarde, vooral primair product - beperkte ontwikkelingsmogelijkheden personeel - fysieke arbeidsomstandigheden - imago - omgevingsbewustzijn
Kansen	Bedreigingen
- goede inpassing grootschalig naast kleinschalig - functieverdeling tussen grootschalig en kleinschalig - verhogen toegevoegde waarde via economische piramide - mogelijkheden voor diversificatie - behoefte aan maatschappelijke diensten - ontwikkeling bewust consumentengedrag - regionale productie - intensivering ketensamenwerking - slow food e.d.	- regelgeving loopt achter op marktdynamiek/ lange procedures - kenniserosie bij overheden - kredietverlening - afnemend arbeidsaanbod - milieubelasting (onder andere stank) , milieudruk neemt toe - trage ontwikkelingen rondom mestverwerking en -afzet - verschraling van de bodem

“Binnen de land- en tuinbouw hebben we met verschillende problematieken te maken. Vanuit de (glas-)tuinbouw is aandacht voor innovaties en cross-overs tussen de verschillende sectoren cruciaal om onze gezonde en verse producten tot meerwaarde te brengen. Dat is wat mij betreft een flinke uitdaging die wel sterker aangezet mag worden.”

Erik Gipmans, Gipmans Planten

De land- en tuinbouwsector in Limburg heeft een bewezen hoog niveau. Ondanks de hoge grondprijzen en arbeidslonen, is de sector nog steeds in staat te concurreren in een scherpe wereldmarkt. De aanwezigheid van een sterke infrastructuur op het vlak van kennis, toelevering, afzet en verwerking maakt dit mogelijk.

De Limburgse land- en tuinbouw wil haar positie verder versterken en streeft naar een verhoging van de huidige omzet van ruim 2 miljard naar 3 tot 3,5 miljard¹⁰ in 2025.

Onze ambitie: lust voor omgeving

3

3.1 ONZE AMBITIE

De Provincie Limburg heeft, samen met ondernemers en eerdergenoemde stakeholders, de richting voor de Limburgse land- en tuinbouw bepaald. De komende jaren staan in het teken van vernieuwen en versterken, maar wel duurzaam en met maatschappelijk toegevoegde waarde.

Onze ambitie:

“De land- en tuinbouw in Limburg ontwikkelt zich verder als innovatieve sector met economische gezonde bedrijven en vooruitstrevende ondernemers die duurzaam produceren en midden in de (lokale) samenleving staan.”

Het moet er uiteindelijk toe leiden dat *“in 2025 elk land- en tuinbouwbedrijf een lust voor zijn omgeving is”*.

Lust heeft een drievoudige betekenis: plezier voor ondernemers, goed voor de omgeving (denk aan bijdrage voor natuur-, milieu- en wateropgaven) en voor de omwonenden, die trots zijn op agrarische bedrijven in hun omgeving. Met deze ambitie streven we naar een vergroting van de toegevoegde waarde van het Limburgs land- en tuinbouwcluster van 2 miljard nu naar 3,5 miljard in 2025. Hiermee beogen we ook ontwikkeling en versterking van de werkgelegenheid in de land- en tuinbouw.

Zoals eerder aangegeven in deze nota hebben wij de drie P's van duurzame ontwikkeling (people, planet en profit) als uitgangspunt genomen. Nadrukkelijker dan tot nu toe gaan wij op zoek naar beleidsmatige samenhang en evenwicht tussen deze drie P's. De provincie wil zich inzetten om, samen met de sector en een aantal andere partners, voor de maatschappij zichtbaar te maken hoe in Limburg invulling wordt gegeven aan duurzaam ondernemen. De consument kan dan zelf, via zijn aankoopgedrag, bepalen welke producten uiteindelijk in het schap van de retailers komen te liggen.

Wij vinden een ontwikkeling pas echt duurzaam als er sprake is van a) innovatie en economische bestendigheid, b) een beperkte belasting van de fysieke omgeving en c) maatschappelijke betekenis voor de (lokale) omgeving.

Hoezeer de Provincie ook verduurzaming bepleit, het is op de eerste plaats een verantwoordelijkheid van ondernemers zelf. Wel kan de Provincie een stevige bijdrage leveren aan de verduurzaming door burgers en ondernemers de ruimte te geven om zelf met initiatieven en oplossingen te komen. Een proactieve overheid kan dit stimuleren, hier op anticiperen en haar beleid moderniseren. De samenwerking tussen overheid en samenleving kan worden vastgelegd in een (lokaal) 'groen' contract: een Green Deal.

2025 is het richtpunt. Als het gaat om bijvoorbeeld bedrijfsontwikkeling, architectuur, maatregelen voor dierenwelzijn en milieu, dan moet dat een plek krijgen in het meerjareninvesteringsplan van de ondernemers. Daar staat tegenover dat eenvoudigere maatregelen (denk aan sloop en herbestemming van gebouwen, afronding van de inpassing van bestaande complexen en dergelijke) eerder kunnen worden gerealiseerd. Dat geldt ook voor maatregelen die geen fysieke investering vereisen. Die kunnen snel en soms al direct worden uitgevoerd. Uiteraard met aandacht voor details en respect voor de omgeving.

¹⁰ Optelsom van ambitie uit Vercoulen Verbindt voor de tuinbouw en Innovatie-agenda duurzame veehouderij voor de veehouderij

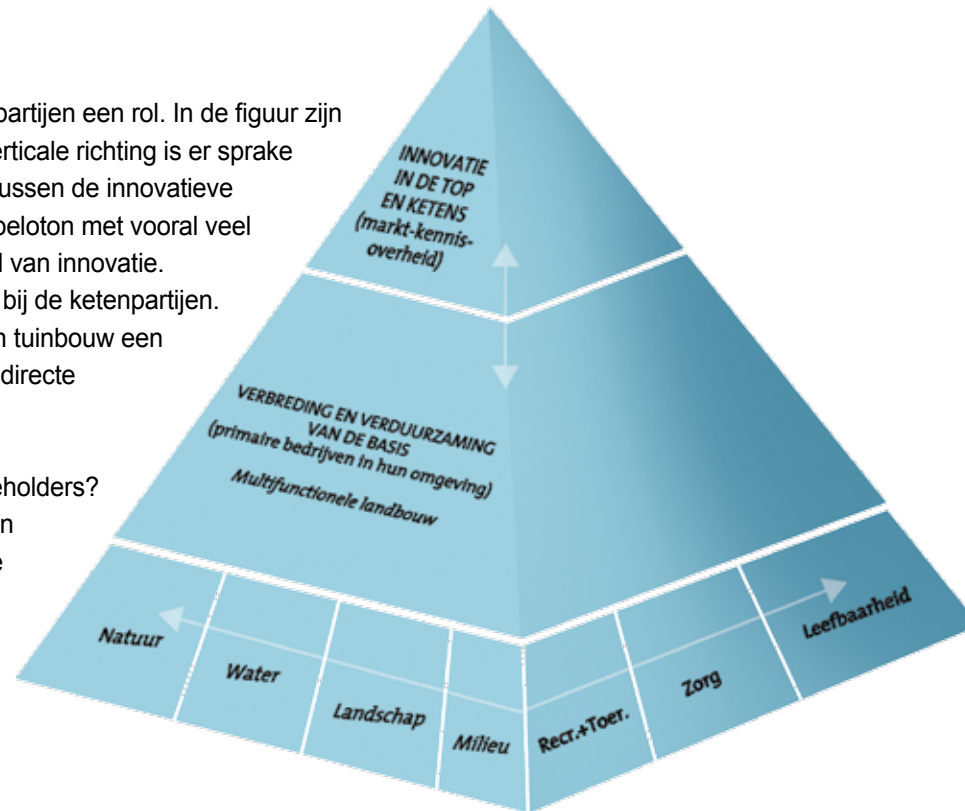
3.2 VERSCHILLENDE ROLLEN

In de land- en tuinbouw hebben veel partijen een rol. In de figuur zijn de verschillende rollen verbeeld. In verticale richting is er sprake van een wederzijdse afhankelijkheid tussen de innovatieve voorlopers en het bredere, volgende peloton met vooral veel geïnteresseerde volgers voor de uitrol van innovatie. Ook ligt hiervoor een belangrijke taak bij de ketenpartijen. In horizontale richting kent de land- en tuinbouw een wederzijdse afhankelijkheid met haar directe omgeving in fysieke zin.

Wie zien wij als de belangrijkste stakeholders?

En wat is hun huidige rol? Wij beseffen dat niet alle stakeholders op hetzelfde moment dezelfde rol spelen. Hun rol is onder meer afhankelijk van de inhoud, de fase van het proces, de partners, etcetera. Het belang voor een goede samenwerking en organisatie is groot;

- de sector (met name de innovatieve ondernemers en bewuste volgers): ondernemend en verantwoordelijk. In veel gevallen de initiatiefnemer voor vernieuwing;
- adviseurs en dienstverleners: hebben veel invloed op de ondernemer en zijn keuzes voor bedrijfsontwikkeling. Het resultaat van hun werk is niet altijd vernieuwend;
- leveranciers: naast business-as-usual (belevering) hebben ook zij een rol als het gaat om kwaliteitsverbetering en kostprijsbeheersing;
- verwerkers en handel: zijn het voorportaal van de afzet en retail. Zij kunnen het verlengstuk zijn voor de primaire producenten als het gaat om ontwikkeling en versterking van marktmacht. Ze kunnen een belangrijke rol vervullen bij de uitrol van innovatie;
- retail: is de laatste stap naar de consument. Zij heeft een belangrijke invloed op de economische prestatie van de primaire producent. Zij kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het imago van de land- en tuinbouwsector;
- kennispartijen en onderzoek: zijn belangrijk voor ontwikkeling en overdracht van moderne bedrijfsvoering (technieken) en competentieontwikkeling;
- overheid: is verantwoordelijk voor de ruimtelijke en milieuhygiënische randvoorwaarden. Zij biedt ontwikkelmogelijkheden, aansluitend bij de marktdynamiek en rekening houdend met de ecologische kwaliteiten en overige omgevingsaspecten;
- non gouvernementale organisaties (NGO): bepalen sterk het maatschappelijk debat. Zij kunnen verschillende rollen op zich nemen: agendabepalend, partner of tegenstander;
- Creatieve buitenstaanders: vervullen een belangrijke rol voor het agenderen van trends en ontwikkelingen en het aanboren van nieuwe creativiteit en denkrichtingen.

“Een goed imago hebben we zelf in de hand. Zelf sponsor ik de mini F-jes bij de voetbalclub en heb ik een vergaderkamer naast mijn melkveebedrijf, waar lokale organisaties en verenigingen gebruik van kunnen maken.”

Fons Kersten, melkveehouder

INLEIDING

Ambitie uitspreken is goed, maar hoe gaan we die realiseren? Het zijn vooral de agrarisch ondernemers zelf die daarvoor aan zet zijn. Aangespoord door burgers, beleidsmakers en belangenbehartigers maken zij hun eigen keuzes en afwegingen voor de komende tijd. Gebaseerd op hun persoonlijke kwaliteiten, de lokale en regionale kansen en de potenties van de (afzet)markt. De Provincie Limburg kan ze er wel bij helpen. Wij hebben geen invloed op de dynamiek van de markt en de productieomstandigheden, maar kunnen wel zorgen voor een ontwikkelingsgericht beleid waarin ondernemersruimte, kwaliteit van de woon- en werkomgeving en maatschappelijke belangen in balans zijn.

4.1 HET TRIPLE L-MODEL ©

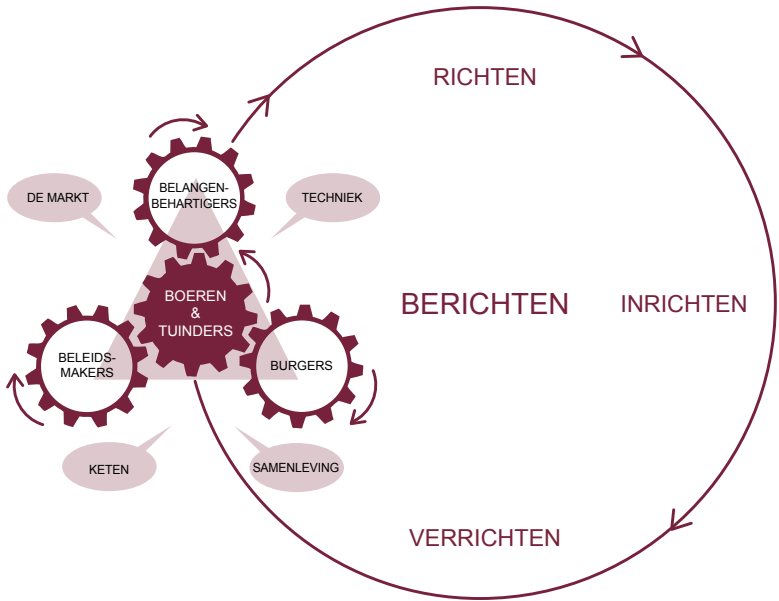
Een model is een vereenvoudiging van de werkelijkheid. Het kan helpen om beter te begrijpen wat er gebeurt en te zien wat nodig is om verandering tot stand te brengen.

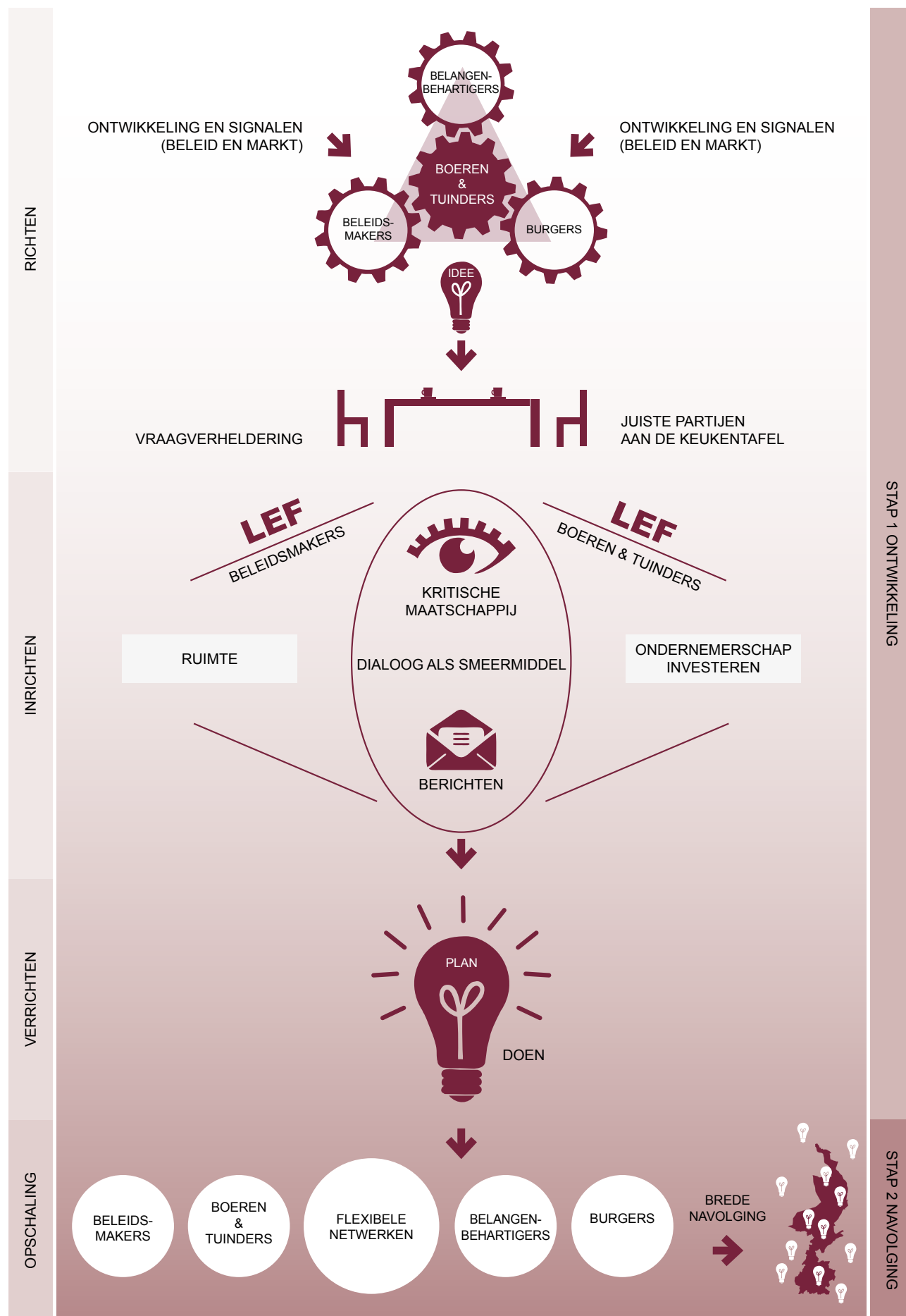
Het Triple L-model © is daar een voorbeeld van. Triple L staat voor ‘Limburgse Land- en tuinbouw Loont’. Want dat is wat dit model wil bewijzen.

Het model gaat uit van vier ‘radertjes’ die elkaar in beweging kunnen brengen. In het midden de **boeren en tuinders**. Zij kunnen door hun doen, maar ook door hun laten, de andere drie ‘radertjes’ in beweging brengen. Neem het voorbeeld van de agrariër die, door zijn stal open te stellen voor publiek, de burgers een ander beeld geeft van het agrarisch bedrijf en daarmee zorgt voor meer sympathie. Of, minder positief, de agrariër die de milieuregels aan zijn laars lapt. Die daarmee de verontwaardiging van burgers oproept en ervoor zorgt dat tegenstanders georganiseerd in beweging komen. Met als ultieme gevolg dat beleidsmakers besluiten om regels verder aan te scherpen. In feite geldt dat ook voor de andere drie ‘radertjes’. Burgers hebben, in hun rol van consument, grote invloed op de bedrijfsvoering van agrariërs door producten massaal te kopen of juist te boycotten. Hun eventuele onrust over stankoverlast of gezondheid brengt ook belangenbehartigers en beleidsmakers in beweging. Dat kan grote gevolgen hebben en van invloed zijn op bijvoorbeeld vergunning- en andere procedures. Burgers kunnen ook in de rol van creatieve buitenstaanders voor nieuwe impulsen zorgen. De burgers die een agrariërs als buurman hebben zijn nu vooral aangewezen op vergunningtrajecten. Idealiter worden er over goed nabuurschap bilaterale afspraken gemaakt tussen ondernemer en zijn woonomgeving.

Belangenbehartigers kunnen een positieve maar ook een negatieve invloed hebben op de beeldvorming over de land- en tuinbouwsector. Sommige organisaties dragen actief het belang van de sector (LLTB als voorbeeld) uit, anderen vertolken juist het ongenoegen van een deel van de bevolking (dierenbeschermers, milieuactivisten, etcetera). **Beleidsmakers** zijn verantwoordelijk voor de regels waar boeren en tuinders zich aan moeten houden, maar stimuleren ook initiatieven. Beleidsmakers zijn er op verschillende niveaus: gemeenten, provincie, rijk en Europa.

Wat de vier ‘radertjes’ laten zien is dat één ronddraaiend radertje andere in beweging brengt. Het maakt ook duidelijk met wie agrarisch ondernemers rekening moeten houden als zij plannen ontwikkelen. Want door zelf in beweging te komen, gaan ook de andere ‘radertjes’ weer draaien. Om draagvlak te krijgen is het belangrijk die drie groepen steeds in een vroegtijdig stadium bij de planvorming te betrekken. Wat zijn de gevolgen van wat jij van plan bent te doen voor burgers, beleidsmakers en belangenbehartigers?

Elk idee doorloopt een aantal fasen waarvoor alle genoemde partijen initiatiefnemer kunnen zijn:

Fase 1: richten.

De vragen in deze fase: *wat is mijn idee? Wat wil ik gaan doen? Welke keuzes maak ik? Wat ga ik zeker niet doen? Wie heeft er belang bij de uitvoering van mijn idee? Hoe zullen mijn burens reageren? Welke belangen laat ik het zwaarst wegen? Wie uit mijn omgeving heb ik nodig om de plannen te kunnen uitvoeren?*

Fase 2: inrichten.

In deze fase vraagt de initiatiefnemer zich af: *hoe ga ik mijn idee uitvoeren? Wie heb ik daar bij nodig? Hoe krijg ik ze aan tafel? Welke middelen heb ik nodig? Moet ik een organisatie inrichten en hoe ziet die er dan uit? Hoe zullen mijn burens reageren?*

Fase 3: verrichten

De conclusie: *we hebben er goed over nagedacht. We hebben bepaald met wie we het idee gaan uitvoeren en welke middelen we daar voor nodig hebben.*

Nu komt het er op aan om een plan te maken, om te bepalen welke acties ondernomen moeten worden om het plan daadwerkelijk uit te voeren. Waarbij steeds, zowel tussentijds als aan het einde, geëvalueerd wordt of je nog op de goede weg zit.

Als 'smeerolie': berichten

Actie: *in elke fase vertel je wat je doet en waarom je het doet. Daarvoor gebruik je verschillende communicatiestrategieën (dialog, storytelling), verschillende platforms en verschillende communicatiekanalen. Maar wel steeds met als uitgangspunt: de juiste informatie op het juiste moment, op de juiste plaats aan de juiste mensen verteld.*

Het is een dynamisch proces. Het is nooit af. Incidenten, marktontwikkelingen of andere signalen kunnen er voor zorgen dat 'radertjes' morgen weer gaan bewegen. Misschien wel de andere kant op. Het is voor agrarisch ondernemers daarom zaak om structureel te blijven volgen wat er in de omgeving gebeurt. Het gesprek aangaan met burgers, beleidsmakers en belangenbehartigers. Luisteren naar wat zij te zeggen hebben. En hen proberen te overtuigen, niet alleen met woorden maar ook én vooral met gedrag. Het vraagt van ondernemers dat zij op de ontwikkelingen in de markt anticiperen en tegelijkertijd met hun gezicht naar de samenleving en omgeving staan.

4.2 HET TRIPLE L-MODEL © IN DE PRAKTIJK

Op de vorige pagina is het Triple L-model © in de praktijk gebracht. Een dimensie die er aan is toegevoegd is dat wij verwachten dat goed uitgevoerde plannen brede navolging krijgen. Wat begon als een idee van een enkeling of een kleine groep wordt daarmee breed ingezet in de Limburgse land- en tuinbouw en draagt er aan bij dat de ambitie ('in 2025 is elk land- en tuinbouwbedrijf een lust voor zijn omgeving') wordt gerealiseerd.

Daartoe volgen we drie strategieën: één ondernemersgerichte strategie, één gebiedsgerichte strategie en één strategie gericht op maatschappelijke verankering, die cruciaal is voor het welslagen van de twee eerdergenoemde.

4.3 STRATEGIEËN

1. VOORLOPERSTRATEGIE

De ambitie vraagt om innovatie voor en door ondernemers. En hun omgeving. Daarvoor moeten op de eerste plaats de ondernemers zelf in beweging komen.

De Provincie gaat de initiatief nemende ondernemers, maar ook de actieve volgers, daarbij ondersteunen. Wij zetten ons in voor het verbinden van ondernemers, overheden en onderwijs- en kennisinstellingen (Triple Helix), het verbinden van verschillende sectoren (cross-overs) en het creëren van een goed vestigingsklimaat. Wij zijn ervan overtuigd dat vernieuwing en verbetering van de samenwerking in de keten uiteindelijk leidt tot meer kwaliteit en toegevoegde waarde. Tegenwoordig ontstaan steeds meer nieuwe samenwerkingsverbanden (varkensgilde, telersverenigingen), enerzijds om innovatie tot stand te brengen en anderzijds om de eigen marktpositie te versterken.

Voorlopers zorgen voor kwaliteitsverbetering en verduurzaming. Ze ontwikkelen nieuwe markten of ketenconcepten. Dat brengt de afwachters ondernemers in beweging. In alle deelsectoren. Lokaal, regionaal maar uiteindelijk ook landelijk en zelfs Europees en mondiaal. Waar mogelijk zoeken we aansluiting bij bestaande landelijke en Europese initiatieven of initiëren deze zelf. Door slimme koppelingen te maken wordt ook Limburg proeftuin voor de innovatie. Limburg wordt een speler van betekenis bij het ontstaan van nieuwe specialismen waarbij cross-overs worden gemaakt met andere sectoren en branches. Cross-overs waarin agro en food een belangrijke rol heeft¹¹. Limburg ziet het Europees Innovatiepartnerschap voor Productiviteit en Duurzaamheid als belangrijke kans. Dit biedt bovendien kansen voor Europese cofinanciering. De Provincie Limburg gaat samen met provincies als Drenthe, Flevoland, Gelderland en Noord-Brabant kennis en capaciteit bundelen en deelnemen aan Europese netwerken. Ook helpt Limburg, samen met de landelijke land- en tuinbouworganisatie, de Europese stuurgroep positief te beïnvloeden in haar denken over het Nederlandse land- en tuinbouwbeleid. Voor kennisontwikkeling zijn korte lijnen naar onderzoeks- en onderwijsinstellingen belangrijk. Ook een goed functionerend netwerk van praktijkleerbedrijven en de aanwezigheid van kennisinstellingen in de regio kunnen daar bij helpen. Wij willen voorlopers¹² enthousiast maken om stappen te zetten. Om de gewenste verduurzaming te realiseren is het bovendien van belang dat ideeën breed worden geadopteerd. De bewust geïnteresseerde (actieve) volgers zijn hiervoor een belangrijke doelgroep. Bij het faciliteren van deze ondernemers is van belang dat zij bereid zijn om kennis en ervaring met anderen te delen, gezamenlijk plannen te ontwikkelen en te helpen bij de implementatie ervan. Deze voorlopers (oftewel: de koplopers en ‘volgende ondernemers’¹³) delen hun kennis en ervaringen via onder meer excursies, demonstraties en flexibele netwerken (“communities of willing”). Dit vraagt om het bundelen van bestaande netwerken tot een robuuster en voor ondernemers toegankelijker platform. Ook kan worden gekozen voor de vorming van flexibele, tijdelijke of nieuwe netwerken van deelnemers met gezamenlijke interesses en dezelfde belangen. Voorbeelden zijn Greenport I-days, ZoZietLimburgDieren, businessclubs en lokale innovatienetwerken als in Peel en Maas. Ook de meedenkende ‘erfbetreders’¹⁴ hebben een belangrijke taak in de uitwerking van innovatieve ideeën. Zij stimuleren ondernemers in de land- en tuinbouw om bewust na te denken over de toekomst van het eigen bedrijf in de context van de markt- en maatschappelijke ontwikkelingen. Met name bij ‘mijlpalen’ als bedrijfsovername en grote investeringen wordt van banken en adviseurs verwacht dat zij voldoende aandacht besteden aan de samenhang tussen bedrijfsontwikkeling en de directe omgeving. Stimulering van ondernemers om zich te verdiepen in de markt en de dialoog met de omgeving aan te gaan is cruciaal.

De belangrijkste prioriteiten van de provincie in de voorloperstrategie zijn:

1. Het GVIC (Greenport Venlo Innovationcenter) wordt hét platform voor agrarische innovaties door voorlopers. Ondernemers kunnen hier terecht in de fase van oriëntatie. GVIC kan de eerste uitwerking van ideeën faciliteren en noodzakelijke expertise bij elkaar brengen. Samen met andere partijen doet het GVIC strategische verkenningen en ondersteunt zij bij de realisatie van vernieuwende ideeën;
2. Stimuleren dat voorlopers hun kennis delen, bij voorkeur in netwerken. Netwerken die, afhankelijk van wat de deelnemers willen bereiken, kunnen bestaan uit ondernemers, ketenpartijen, maatschappelijke organisaties, dienstverleners, onderwijs- en kennisinstellingen en burgers. Idealiter zorgen marktpartijen ervoor dat netwerken worden gevormd en beperkt de rol van de Provincie zich tot faciliteren;
3. Beschikbaar stellen van financiële middelen om het bedenken en uitwerken van en het investeren in innovaties aan te jagen. Bestaande fondsen worden verbonden met nieuwe financieringsmogelijkheden (bijvoorbeeld een valorisatiefonds). Een voorbeeld van een bestaand fonds is het Agro-innovatiefonds dat bij het LIOF is ondergebracht. Bepaald moet worden of continuering en versterking van dit fonds noodzakelijk is;
4. Het verbinden van stad en land wordt een betekenisvolle ontwikkelrichting voor regionalisering. Als onderdeel van dit thema wordt ingezet op een samenhangende aanpak van zich aandienende initiatieven (bijvoorbeeld agroleisurepark, metropolitane concepten, agglomeratieland- en tuinbouw en stadslandbouw).

¹¹ Denk bij cross-over s bijvoorbeeld aan de bijdrage van de land- en tuinbouw aan de biobased economy (hernieuwbare grondstoffen), groene energie maar ook aan voorbeelden als de verbinding met de culturele identiteit van Limburg. Verbinding van het Bourgondisch karakter met agro, food en lifestyle kan ook toegevoegde waarde opleveren voor de land- en tuinbouw in Limburg ¹² Voorlopers zijn ondernemers die innovaties aangaan én tevens de bereidheid hebben om hun kennis en bevindingen met de volgers te delen. ¹³ Volgende ondernemers zijn niet de ontwikkelaars van het eerste uur maar de ondernemers die enthousiast worden als ze iets voor zich zien en kunnen inschatten of het van betekenis is de eigen bedrijfsvoering. ¹⁴ Erfbetreders zijn stakeholders die bij de ondernemers over de vloer komen om hen te informeren, te adviseren (denk bijvoorbeeld aan accountants, technische adviseurs en vertegenwoordigers van banken), producten en grondstoffen te leveren of anderszins ondernemers te beïnvloeden

GREENPORT VENLO INNOVATIONCENTER

Greenport Venlo Innovationcenter fungeert als kristallisatiepunt en katalysator voor de innovatie in de agrosector. Momenteel ligt de nadruk op ontwikkelingen in de dierlijke en de plantaardige sector. Met als belangrijkste speerpunt het aanjagen van de ontwikkeling van nieuwe verdienmodellen en efficiency in de bedrijfsvoering. Dé uitdaging voor het GIVC voor de komende tijd wordt het bedenken van nieuwe cross-overs. Met accenten op bijvoorbeeld efficiënter produceren, sluiten van kringlopen, biobased economy, gebruiksgemak en voedselveiligheid en -betrouwbaarheid. Hiervoor is samenwerking tussen de land- en tuinbouw en de Health Campus (gezondheid, lifestyle), de Chemelot Campus (biobased economy) en Brainport 2020 (high tech industrie) nodig.

WAT IS AGGLOMERATIELANDBOUW?

Met agglomeratielandbouw (én uiteraard ook tuinbouw) wordt bedoeld: intensieve productie van vlees, eieren en kasgroenten, dáár waar de productieomstandigheden optimaal zijn. Niet in het buitengebied, maar dicht bij de afzetmarkt en dichtbij logistieke en multimodale knooppunten (bijv. een binnenhaven) waar de grondstoffen en producten efficiënt kunnen worden vervoerd. Maar ook grootschalig, zodat industriële mestverwerking en efficiënte luchtreinigingstechnieken economisch haalbaar zijn. In (inter-)nationaal verband wordt hiervoor ook wel de term ‘metropolitane land- en tuinbouw’ gehanteerd.

2 OMGEVINGSSTRATEGIE

Een land- en tuinbouw die respect en betekenis heeft voor haar omgeving en het ‘DNA-profiel’ van het gebied versterkt. Daar draait het om bij de omgevingsstrategie. Ervoor zorgen dat de juiste activiteiten op de juiste plek plaatsvinden. Waarbij voldoende rekening wordt gehouden met natuur, water, bodem, milieu en de ligging van woningen en andere (gevoelige) objecten. Met agrarische ondernemers die, vanuit hun gevoel van maatschappelijke verantwoordelijkheid, aandacht besteden aan het zuinig gebruik van natuurlijke voorraden, efficiënte productiewijzen en het beperken van emissies. Een voorbeeld is het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer, waarbij door de agrarische sector een verbinding gelegd wordt tussen innovaties in bedrijfsvoering en de wateropgave voor de komende decennia. De Provincie wil via het POL regelen dat kwetsbare gebieden beschermd blijven en dat er een adequaat vestigingsklimaat komt voor bedrijven en burgers. Gelijktijdig wordt ingezet op de ontwikkeling van vernieuwende concepten voor omgevingsbeheer en milieukwaliteit.

De belangrijkste prioriteiten van de provincie in de omgevingsstrategie zijn:

5. Agrarische structuurversterking in geval van
 - a. projectmatige ontwikkeling van Landbouwonwikkelingsgebieden;
 - b. herstructurering van de glastuinbouw;
 - c. verkaveling van gronden voor de realisatie van natuur- en wateropgaven;
 - d. bedrijfsverplaatsingen om zo majeure maatschappelijke knelpunten op te lossen;
 - e. in beperkte mate agrarische verkaveling op basis van het concept ‘Verkaveling voor groei’.
6. Ontwikkelruimte creëren voor vrijkomende agrarische objecten en bestemmingen
7. Stimulering van excellente bedrijfsvoeringconcepten waarin ondernemers extra, niet wettelijk noodzakelijke, maatregelen nemen om de effecten van wat zij doen op de omgeving te reduceren. Specifieke aandacht wordt daarbij besteed aan:
 - a. integraal duurzame stallen;
 - b. extra reductie van het antibioticagebruik, met als inzet 85% reductie in 2020;
 - c. minder water- en energiegebruik op agrarische bedrijven;
 - d. verwaarding van reststromen en mestverwerking;
 - e. doorontwikkeling van de landbouw als natuur- en landschapsbeheerder.
8. Een optimale invulling van de GLB-kaders, rekening houdend met de bedrijfs- en omgevingsbelangen. Bovendien gericht op de verdere ontwikkeling van agrarisch natuur- en landschapsbeheer als verdienmodel, bijvoorbeeld in Nationaal Landschap Zuid-Limburg.

LANDBOUW IN HET NATIONAAL LANDSCHAP ZUID-LIMBURG

In Zuid-Limburg is de grondgebonden land- en tuinbouw altijd al een belangrijke grondgebruiker geweest.

Duizenden jaren is hier op de vruchtbare lössgrond vrijwel onafgebroken land- en tuinbouw bedreven.

Land- en tuinbouwbedrijven worden steeds grootschaliger. In Zuid-Limburg zijn alleen de open plateaus hiervoor geschikt. Aangezien Zuid-Limburg wordt doorsneden door zijrivieren van de Maas is de oppervlakte aan open, vlakke plateaus niet groot.

In de dalen van de Voer, Gulp, Geul, Geleenbeek, Roode Beek en Jeker is het landschap afwisselender, met veel cultuurhistorie, bronnen, water, land- en tuinbouw en natuur. Afwisselende dalen en uitgestrekte vergezichten vormen een aantrekkelijk landschap voor recreant en toerist.

Het landschap van Zuid-Limburg wordt voor een belangrijk deel in stand gehouden door de agrarische sector.

Land- en tuinbouwers kunnen hiervoor vergoedingen ontvangen op basis van plattelandsregelingen. Europa, het Rijk en de regio (provincie, gemeenten en waterschap) zorgen daarvoor.

Omdat vooral recreatie en toerisme daarvan profiteren is het zaak een vereveningsmodel te ontwikkelen waarbij de lusten en de lasten (lees: het meebetalen aan het onderhoud van het landschap) eerlijker worden verdeeld. De uitwerking van het agroleisureconcept zien wij als een goed handvat.

DE SAMENHANG MET HET PROVINCIAAL OMGEVINGSPLAN 2014

Tot dusver is het ruimtelijk en milieubeleid sterk leidend geweest. In toenemende mate vormt het ruimtelijke spoor echter een afgeleide van de samenhangende ontwikkeling van de land- en tuinbouw richting verduurzaming.

Richtinggevende uitspraken Provinciale Staten voor de land- en tuinbouwsector in het Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL) 2014:

- Versoer de beleidsconcepten;
- Onderzoek een reductie van het aantal zones voor intensieve veehouderij (plan-MER fase 1);
- Onderzoek een reductie van het aantal zones voor glastuinbouw (plan-MER fase 1);
- Ontwikkel met partners een strategie gericht op het stimuleren van ontwikkeling, in combinatie met verduurzaming, innovatie en ruimtelijke kwaliteit bij agrarische sectoren. Betrek daarbij ook de lopende discussie over megastallen en biomassa-installaties.

De prioriteiten 6 en 7 uit deze nota maken onderdeel uit van het POL 2014.

Ook wordt in het POL aandacht besteed aan de gevolgen van de omzetting van bedrijfswoningen naar burgerwoningen en wat de aanwezigheid van die burgerwoningen betekent voor de economische functies in het buitengebied. Mogelijk zijn spelregels nodig voor de verkoop van dit type plattelandswoningen, om ervoor te zorgen dat te allen tijde het evenwicht tussen leefkwaliteit en bedrijfsontwikkelingen blijft bestaan.

Bovendien wordt in het POL via de andere invalshoeken aandacht besteed aan de relatie tussen land- en tuinbouw en bijvoorbeeld bodem, milieu, water, natuur en landschap.

3 MAATSCHAPPELIJKE VERANKERING

Het wordt steeds drukker in het buitengebied. Met meer gebruikers, meer eisen en meer kans op conflicten.

Draagvlak verwerven en zorgen voor harmonie met de omgeving zijn voorwaarden geworden voor succesvol maatschappelijk ondernemen.

Door nieuwe ontwikkelingen op het eigen bedrijf tijdig te bespreken met omwonenden, adviseurs en lokale overheid en serieus om te gaan met hun wensen en knelpunten, verdient een agrarisch ondernemer draagvlak voor zijn

plannen. Transparantie (laat zien wat je doet) en vertrouwen (doe wat je belooft) zijn daarbij dé sleutelwoorden.

De ondernemer is zelf verantwoordelijk voor het op gang brengen van die dialoog. De inzet dient te zijn dat de omgeving (omwonenden) en ondernemer(s) tot gezamenlijke afspraken komen over de toekomst van hun gebied.

De gemeenten zorgen voor de vergunningen en stellen daarmee vast of de afspraken voldoen aan de regels.

Een dialoog kan alleen maar succesvol zijn als alle betrokkenen bereid zijn om tot realistische oplossingen te komen over die zaken die meestal niet in vergunningen worden geregeld.

De belangrijkste prioriteiten van de provincie in de maatschappelijke verankeringsstrategie zijn:

9. Het stimuleren van de maatschappelijke dialoog tussen burger en agrarisch ondernemer, in afstemming met gemeenten en regionale uitvoeringsdiensten. Het uiteindelijke doel is om te komen tot heldere afspraken. Bijvoorbeeld over de ontwikkeling van het betrokken agrarische bedrijf en de maatregelen die hier bij horen. Agrariërs krijgen zo inzicht in hun ondernemersruimte. De omgeving weet welke (extra) maatregelen worden genomen voor een aanvaardbare milieu- en omgevingsbelasting;
10. De sector (ondernemers) stimuleren om een gedragscode op te stellen waaruit blijkt op welke wijze ondernemers elkaar aanspreken als afspraken niet worden nagekomen;
11. Het stimuleren van een netwerk van zichtbedrijven waar burgers kennis kunnen maken met moderne verduurzaming van agrarische bedrijfsvoering;
12. Kennisuitwisseling tussen en 'bijscholing' voor bestuurders, ambtenaren en ondernemers. Zodat zij steeds actuele kennis hebben over agrarische bedrijfsvoering, marktontwikkeling, beleidskaders, etcetera. Een stevige opgave ligt er in het ruimtelijk faciliteren van innovatie en de verduurzaming van de diverse sectoren. Dit vraagt om het ontwikkelen van nieuwe concepten. Sleutelwoorden zijn: sturen op doelen, kwalitatieve beleidsruimte, kennisbundeling en regionale samenwerking. Via het POL 2014 zetten wij in op verdere ontwikkeling en verbreding van het concept 'Van vinken naar vonken';

Een gedetailleerder overzicht van de prioriteiten is in bijlage 1 opgenomen

ZICHTSTALLEN

Limburg telt meerdere zichtstallen die burgers en omwonenden letterlijk een kijkje in de stal geven.

In Berg aan de Maas, Melderslo en Panningen zijn zichtstallen bij varkensbedrijven. Op de site www.boerderijeducatielimburg.nl is eveneens een aantal bedrijven genoemd waar het publiek welkom is.

Daarnaast zetten bedrijven vaker incidenteel hun deuren open. Zo doen melkveehouders mee aan agrarische ondernemersdagen of geven ze rondleidingen. Kom in de Kas is de trekker voor de glastuinbouw.

4.4 WELKE INSTRUMENTEN ZETTEN WE IN?

De Provincie Limburg kiest voor een actieve partnerrol en heeft de volgende instrumenten te bieden:

1. **Verbinden en Verleiden/ lobby:** het inspireren en samenbrengen van de juiste partners bij specifieke vragen, netwerkontwikkeling stimuleren, waar nodig bemiddelen en oplossingsrichtingen aanreiken;
2. **Kennis:** bij de verschillende partners is kennis op allerlei terreinen voorhanden. Het is niet eenvoudig om een actueel totaaloverzicht te geven. De Provincie benoemt een agro-account die als 'centraal loket' fungeert voor vragen over de land- en tuinbouw;
3. **Beleidsruimte:** het bieden van maatwerkoplossingen voor ontwikkelingen die, op basis van een samenhangende afweging, echt duurzaam zijn voor omgeving en ondernemer. Daartegenover staat echter ook strikt, handhavend optreden als niet aan de afspraken wordt voldaan;
4. **Productiefactoren** (meestal grond maar ook objecten (bedrijven) zijn denkbaar): zijn een belangrijk instrument om beweging te krijgen in gebiedsontwikkelingen;
5. **Geld:** van subsidiëren/cofinancieren tot het verstrekken van achtergestelde leningen en de inzet van revolverende fondsen. De keuze is afhankelijk van het type activiteit (studie, onderzoek) of de gevraagde investering. In alle gevallen is naast de provinciale bijdrage een substantiële bijdrage van de initiatiefnemer of anderen noodzakelijk. In onder meer de provinciale Subsidieverordening Inrichting Landelijk Gebied (SILG) zijn de specificaties verder uitgewerkt.

Onze werkwijze is het best samen te vatten als

- **Aansluiten** bij goede ontwikkelingen en ontwikkelde kennis elders;
- **Versnellen** van de toepassing in Limburg van perspectiefvolle innovaties;
- **Ontwikkelen** van initiatieven waar dit noodzakelijk blijkt te zijn.

In bijlage 1 wordt de samenhang tussen doelstelling, strategie, instrumenten en resultaten verder gespecificeerd.

4.5 VERANDERENDE ROLOPVATTING VAN PARTIJEN

Voor de Provincie volstaat het niet meer om beleid op te schrijven en vervolgens budget beschikbaar te stellen.

De Provincie wordt meer dan ooit uitgedaagd om kennis en kunde in te brengen. Het gaat om meedenken en adviseren bij de aanvang van projecten, meezoeken naar oplossingen en waar nodig kaders aangeven of flexibiliseren.

De belangrijkste rol is weggelegd voor de ondernemers. De Provincie wil met deze Ambitienota bijdragen aan het besef dat, naast uitmuntend vakmanschap, ook aandacht nodig is voor tijdig anticiperen op markt- en maatschappelijke ontwikkelingen. De Provincie doet dat door daar waar mogelijk de helpende hand te bieden. Op de wijze zoals eerder beschreven in deze nota.

HOE DUURZAME CONSUMPTIE STIMULEREN?

Eten kopen is vooral een kwestie van gewoonte. Liefst 90% van de mensen zegt een 'gewoontedier' te zijn waar het gaat om aankoop van voedsel. Gezondheid, smaak en betaalbaarheid zijn verreweg het belangrijkste bij het kopen van voedsel. Uit onderzoeken blijkt dat daarnaast bij een beperkte groep consumenten ook dierenwelzijn, milieu en ambachtelijkheid een rol spelen.

Mensen die voedselkwaliteit en productiewijze belangrijk vinden, handelen daar in het algemeen ook naar: zij eten bijvoorbeeld meer groenten, fruit en vis. Consumenten die letten op betaalbaarheid, eten deze producten minder en kopen vaker en meer producten in de aanbieding. Mensen die milieu, dierenwelzijn, natuur en rechtvaardigheid belangrijk vinden, kopen meer producten met het EKO- en Fairtrade-keurmerk.

De burger heeft met zijn aankoopgedrag de sleutel in handen voor een duurzamere land- en tuinbouwproductie. Essentieel is dat de kennis over voedsel en aankoopgedrag verbeterd worden. Dat vraagt om een aanpak waarbij de sector, overheid en maatschappelijke organisaties de handen in elkaar slaan. Bij de uitvoering van de Innovatieagenda Duurzame Veehouderij Limburg zijn hiervoor de eerste stappen gezet.

Via deze Ambitienota willen wij daaraan een bijdrage leveren via de strategie van maatschappelijke verankering op lokaal niveau vanuit het besef dat andere stakeholders, zoals supermarkten, hier al het nodige aan doen.

Daarnaast gaat de Provincie meer inzetten op de samenwerking in de Euregio en op een succesvolle lobby in Brussel en Den Haag.

Van de andere kant kunnen de ondernemers ook een overheid verwachten die handhavend optreedt waar dat noodzakelijk is. De sector is zelf verantwoordelijk voor het opstellen en naleven van een gedragscode en het aanspreken van die collega-ondernemers die zich hier niet aan houden. De gemeenten staan als vergunningverlener vaak het dichtst bij de ondernemer en treden als eerste handhavend op. In het geval van overtreding van de Natuurbeschermingswet is de Provincie bevoegd gezag.

Kortom: een meedenkende, proactieve én vonkende overheid voor al die ontwikkelingen die maatschappelijke meerwaarde bieden, maar die ook handhavend optreedt en grenzen stelt -en dus vinkt- waar dat nodig is.

Deze veranderende rolomvatting is essentieel voor het realiseren van de ambitie.

4.6 IN VOGELVLUCHT: WAT VERANDERT?

Onze ambitie is het realiseren van een duurzame, toekomstbestendige en gedifferentieerde land- en tuinbouwsector die groeit, durft te investeren, innoveert en past binnen zijn omgeving. Oftewel: "elk land- en tuinbouwbedrijf is in 2025 een lust voor zijn omgeving".

Om dit te bereiken legt de Provincie Limburg de accenten:

- we gaan de samenhangende benadering centraal stellen;
- we leggen het accent op de voorlopers en de bewuste volgers. In alle sectoren en ongeacht hun omvang;
- we ontwikkelen een omgevingsstrategie die aansluit op het gebiedsprofiel;
- we zetten selectief in op een ontwikkelingsgerichte, duurzame structuurversterking;
- we besteden meer aandacht aan "excellent" produceren (dierenwelzijn, milieu, volksgezondheid);
- we zetten meer in op maatschappelijke verankering en burgerperspectief;
- we streven naar verhoging van het kennisniveau bij ambtenaren en bestuurders en richten ons daarbij vooral op de thema's ontwikkelingsplanologie en vergunningverlening;
- we zetten in op het flexibiliseren van beleidskaders om, waar verantwoord, ruimte te bieden voor innovatieve, duurzame initiatieven. Het 'Van vinken naar vonken'-traject¹⁵ is een procesgericht voorbeeld hiervan.

¹⁵ In het kader van de Innovatieagenda duurzame veehouderij wordt aan de hand van en aantal praktijkvoorbeelden gewerkt aan nieuwe oplossingen en concepten voor innoverende bedrijven met maatschappelijk toegevoegde waarde.

“We moeten niet polariseren rondom het thema kennis en innovatie. Het gaat om de route, de richting en de verdienmodellen. Met dit prima plan van de Provincie kunnen wij in Limburg versnelling aanbrengen. Wat ik heel sterk vind en ook zeer waardeer is dat de ondernemer zo nadrukkelijk centraal wordt gezet in deze Ambitienota.”

Noud Janssen, LLTB

INLEIDING

Het realiseren van de ambitie is niet de exclusieve taak van de Provincie. Ondernemers, LLTB, overige overheden, ketenpartijen en maatschappelijke organisaties dragen elk hun verantwoordelijkheid. Bovendien geldt dat de maatregelen niet vastomlijnd zijn. Tijdens de uitvoering moet blijken hoe het exact wordt ingevuld. Prioriteiten kunnen worden bijgesteld als voortschrijdend inzicht of urgente ontwikkelingen daar aanleiding toe geven.

Organisatie van de uitvoering

5

5.1 HOE GAAN WE HET DOEN?

Voorop staat dat de inzet van de ondernemer cruciaal is. Hij dient de radertjes van het triple L model in beweging te brengen. Wat kan de Provincie vervolgens bijdragen? Willen en kunnen we actief worden betrokken in ontwikkelingen? Oftewel: hoe gaan wij bewegen?

Om onze ambitie te realiseren kunnen we niet zonder de hulp van anderen. We zien dat tal van bestaande organisaties en structuren nu al concrete bijdragen leveren aan de ambitie. Greenport Venlo Innovationcenter, ondernemersgroepen, LLTB, waterschappen, LIOF, NGO's, gemeenten en natuur- en milieuorganisaties zijn belangrijke partijen die al op een of andere wijze betrokken zijn.

Concreet willen wij, om te voorkomen dat een wildgroei ontstaat in structuren en overlegorganen, de komende periode nagaan of het mogelijk is bij bestaande structuren aan te sluiten. Uitgangspunt hierbij vormt dat er een 'vitaal' ontwikkelingsgericht netwerk per project dient te zijn.

Voor de coördinatie van deze Ambitienota wordt aansluiting gezocht bij de bestaande Stuurgroep Innovatie Duurzame Veehouderij Limburg. Bezien wordt hoe deze aangepast kan worden zodat het gehele speelveld van de land- en tuinbouw gerepresenteerd is.

In paragraaf 4.3 zijn onze ambities met betrekking tot Greenport Venlo Innovationcenter beschreven. In overleg met alle betrokkenen wordt gestreefd naar een duidelijkere, op samenwerking gerichte, operationele invulling. Ook wordt bezien of en hoe de samenwerking met andere provinciale campussen (Chemelot, Maastricht Health Campus) kan worden versterkt.

Wij gaan na vaststelling met deze Ambitienota aan de slag, waarbij wij jaarlijks bezien of uitgangspunten en geformuleerde acties nog steeds actueel zijn. In die zin is deze Ambitienota een dynamisch document.

5.2 FINANCIËLE ASPECTEN

Voor de uitvoering van deze nota is tot en met 2015 een bedrag nodig van 19 miljoen euro. Uit eigen middelen kan tweederde worden gedekt. Voor het resterende budget wordt een beroep gedaan op Europa (uitwerking van het Europese land- en tuinbouwbeleid en de hieraan gekoppelde plattelandsontwikkelfondsen), het Rijk, het topsectorenprogramma (onder meer de topsectoren AgroFood en Tuinbouw & Uitgangsmaterialen) en andere initiatieven die passen in deze Ambitienota. In 2015 wordt deze Ambitienota geëvalueerd en wordt de richting voor de volgende fase (tot en met 2025) beschreven.

Naast inzet vanuit Limburgse Land- en tuinbouw Loont is op projectbasis ook private inzet nodig. De provinciale inzet wordt nader geconcretiseerd in het Provinciale Subsidiekader Inrichting Landelijk Gebied (SILG) en andere relevante regelingen. Ook wordt met de LLTB overleg gevoerd over hun bijdrage aan de uitvoering van de Ambitienota, naar voorbeeld van de aanpak van het concept Innovatieagenda Duurzame Veehouderij Limburg.

“Alles draait om de eenvoud,
zong een bekende popgroep
ooit. En zo is het. Maak het
simpeler. Stel je de vraag hoe
het wel kan in plaats van te
concluderen dat het niet kan.”

Jan Janssen, Vitelia

VAN STRATEGIE NAAR MAATREGELEN

Strategie	Wat willen we bereiken?	Op welke wijze?		Ondersteuning door de Provincie	Actuele voorbeelden (niet limitatief)	Resultaat 2015 (niet limitatief)
Voorloperstrategie	1. <u>Stimuleren</u> product-, proces-, en systeem <u>innovatie</u> voor alle sectoren en voor geheel Limburg.	Verkenning strategische positie / rol van Greenport Venlo Innovatie Centrum als Platform voor Agro Innovatie en Valorisatie. Onderzoeken mogelijkheid om loketten te bundelen. Projectmatige ondersteuning van initiatieven, die gericht zijn op de versterking van de marktpositie (nieuwe producten, ketenverkorting en cross-overs met andere sectoren): - oriëntaties/ idee-uitwerkingen; - haalbaarheidsonderzoek; - marktintroducties.		Lobby Europa, Rijk; Inhoudelijke kennis; Netwerk(-kennis); Budget; Beleidsmaatwerk.	- Eiwitrijk; - Innovatie agenda Duurzame Veehouderij; - Feeddesignlab; - De klimaatneutrale kas; - Biotransitiehuis; - Topsectorprojecten Veehouderij; - Development Company Greenport Venlo; - Convenant biobased economy; - Nieuw Gemengd Bedrijf; - Kokkerelli; - Agristad Greenport Venlo; - Gebiedsbranding.	Minimaal: - Platform GVIC voor strategische agendavorming Agro Innovatie; - Bundeling kennisloketten Agro Innovatie in Limburg; - Realisatie 5 tot 10 nieuwe verdienmodellen met regionale / (inter-)nationale uitstraling; - Verkenning naar samenwerking met andere Innovatiecentra (cross-overs).
	2. Bevordering <u>kennisdoorstroming</u> en <u>samenwerking</u> via flexibele netwerken.	Blijven ondersteunen van samenwerkingsverbanden. Modernisering van cursus- en onderwijsaanbod dat gericht is op de (door-) ontwikkeling van ondernemerschap. Kennistoepassing voor het creëren van toegevoegde waarde en versterking van de concurrentiepositie. Uitrol van innovaties.		Inhoudelijke kennis; Netwerk(-kennis); Budget; Beleidsmaatwerk.	- Greenport Venlo Innovatiecentrum; - Brainport 2020; - Greenport Holland; - SAIL; - HAS Venlo; - Diverse kenniscirkels die in de afgelopen jaren al zijn ondersteund. - Landbouw en zorg	- Realisatie 8 tot 10 netwerken 2.0 voor innovatieve ondernemers rondom nieuwe verdienmodellen; - HAS Venlo.
	3. <u>Fondsvorming</u> kennistoepassing en aanjagen risicovolle en experimentele investeringen.	Financiële instrumenten om maatregelen 1 en 2 te ondersteunen; Inzet op ontwikkelingen zoals EU (POP 3, EFRO en EIP APS) en landsdelen (Horizon 2020).		Geld. In te zetten als cofinanciering en, bij investeringsimpulsen, als achtergestelde leningen of revolverende bijdragen voor risicovolle en experimentele ontwikkelingen (voor projecten en realisatie infrastructuur).	- Verkenning naar de mogelijkheden van additionele financiële ondersteuning (aanvullend aan Rijks- / en sectorinstrumenten) - o Valorisatiefonds; - o LIOF (Agro Innovatie investeringsfonds).	- Valorisatiefonds (2013) - Evaluatie Agro Innovatie investeringsfonds
	4. Ontwerp en realisatie van nieuwe concepten voor duurzame ontwikkeling.	Ondersteuning van de ontwikkeling van nieuwe concepten zoals agroleisurepark, agroproductiepark / agglomeratielandbouw, stadslandbouw en metropolitane landbouw. Innovatieve aanbestedingen.		Inhoudelijke kennis; Netwerk(-kennis); Budget.	- Agro-Leisureconcept Zuid-Limburg; - Agro-Leisureconcept Noord-Limburg (in voorbereiding); - Slowfood Limburg; - IBA Parkstad.	- Realisatie van twee betekenisvolle concepten (AgroLeisure, stadslandbouw); - Businessplan agglomeratielandbouw.

Strategie	Wat willen we bereiken?	Op welke wijze?		Ondersteuning door de Provincie	Actuele voorbeelden (niet limitatief)	Resultaat 2015 (niet limitatief)
Omgevingsstrategie	5. <u>Structuurversterking</u> en realisatie van meervoudige doelen.	- Voortzetting van - gebiedsgerichte realisatie van meervoudige doelstellingen (natuur, water, milieu en bedrijfsontwikkeling) met inzet van verkavelingen en van bedrijfsverplaatsingen; - afronding van het concentratiebeleid glastuinbouw en intensieve veehouderij (afwaartse beweging); - thematische verkavelingen en bedrijfsverplaatsingen van maatschappelijke knelpunten.		Via inzet van kennis, grond en geld de ontwikkeling versnellen.	- Projectmatige verkavelingen; - Verkavelen voor groeiprojecten; - VIV; - Stimulering LOG's; - Glastuinbouwconcentratiebeleid via POL; - Kernrandenproblematiek via POL; - Prestatieovereenkomst DLG; - Consortium LLTB, DLG, Kadaster en gebieden.	500 Hectare verkaveling meervoudige doelrealisatie; - Afronding glassloopregeling en glasconcentratieprojecten; - Afronding lopende VIV-regelingen; - LOG's; 700 Hectare per jaar verkavelingsprojecten voor landbouwdoeleinden.
	6. <u>Revitalisering</u> buitengebied.	Niet courante bebouwing (na beëindiging of verplaatsing) slopen, milieuvergunningen intrekken en bestemmingen aanpassen. Maatwerk in ontwikkelruimte bieden voor nevenactiviteiten van agrarische bedrijven.		Beleidsflexibilisering, inzet van kennis en cofinanciering voor de uitvoering van gebiedsgericht beleid	- Sloopregeling glas en IV; - Sloopregeling GOML; - Nieuwe (economische) dragers in VAB's; - Limburgs Kwaliteitsmenu; - Perspectief doorontwikkeling monumentale boerderijen; - Inspiratienetwerk architectonische innovatie agrarische bedrijven.	2 tot 4 bedrijfsverplaatsingen als oplossing voor maatschappelijke knelpunten of bijdrage aan gebiedsontwikkeling; - Ontwikkelruimte VAB's; - Inspiratie architectonische innovatie agrarische bedrijven.
	7. <u>Excellent produceren</u> .	Via innoveren en moderniseren wordt de ruimtelijke kwaliteit verbeterd, de milieubelasting voor lucht (geur, fijn stof ammoniak), bodem en grondwater gereduceerd (onder andere door kringlopen te sluiten) en het antibioticagebruik extra verminderd. Het gaat hierbij om maatregelen die verder gaan dan wat de wettelijke eisen voorschrijven. Ze dragen bij aan een attitudeverandering bij ondernemers en overige betrokkenen.		Faciliteren van nieuwe ontwikkelingen; Aanhaken bij lopende projecten en verspreiding van nieuwe kennis; Inzet van geld .	- pilot 'waardennetwerk bemesting in de rij bij maïs'; - Veldleeuwerikconcept (netwerken duurzaam produceren akkerbouw); - Koeien en Kansen; - Varkenshouderij 2020; - Top Up rijksregeling Integraal Duurzame stallen.	- Inzet BBT++ maatregelen voor 20 pilots die bijdragen aan een integraal duurzame productiewijze met een innovatief karakter op het gebied van: - reductie milieuemissies lucht, bodem en water; - dierenwelzijn met onder meer vermindering van het antibioticagebruik (85% reductie in 2020); - hoogwaardige reststoffenverwerking; - verlaging water en energieverbruik; - hernieuwbare energie Ruimtelijke kwaliteit.
	8. Optimale benutting GLB kaders	Doorontwikkelen natuur- en landschapsbeheer als economische agrarische nevenactiviteit in groen-blauwe mantel (zie POL).		Via inzet van kennis versnellen van de gewenste ontwikkeling door aandacht te geven aan perspectiefrijke gebieds- en bedrijfsspecifieke maatregelen bij de uitwerking van POP 3.	- Uitwerking GLB (pijler 2) via POP 3 - Landschapsbeheer via regeling Groenblauwe diensten; 4e TBO; - Agrarische natuurverenigingen; - Collectief natuurbeheer. - Stimuleringsregeling erosiebestrijding.	- Operationaliseren POP 3; - Continueren regeling Groen Blauwe diensten; - Stimuleringsregeling erosiebestrijding (PGV t/m 2013; rNKG t/m 2012) - LFA na 2013 (met kwalitatieve beperking) - Organisatie 6 collectieven ten behoeve van. nieuw EL&I instrument VOOR Natuur en Landschapsbeheer

Strategie	Wat willen we bereiken?	Op welke wijze?		Ondersteuning door de Provincie	Actuele voorbeelden (niet limitatief)	Resultaat 2015 (niet limitatief)
Maatschappelijke verankering	9. <u>Draagvlak</u> in de samenleving creëren	Het bevorderen van de dialoog met de omgeving.		De inzet van netwerk- en inhoudelijke kennis; (Beperkte) cofinanciering van de dialoog met burgers, erfbetreders en NGO's; Monitoring en onafhankelijke expertmeetings.	- Proactieve, sturende en ontwikkelingsgericht aanpak van de overheid gericht op beleidsmaatwerk (van vinken naar vonken); - Instellen en uitwerken Pilot expertteam RO-milieu-economie; - Expertmeetings relatie volksgezondheid en veehouderij; - Allianties tussen NGO's (dierenbescherming, Milieufederatie) over moderne veehouderij; - Onderwijs- en cursusmodules competentieontwikkeling ondernemers.	Tenminste 25 buurtafspraken als resultaat van lokale dialogen van ondernemers met omgeving / gemeente in de voorfase van vergunningverleningen.
	10. ontwikkeling van een <u>gedragscode</u>	Het ontwikkelen en toepassen van een gedragscode, gericht op "goede landbouwpraktijk" en "boeren met je omgeving".		Kennis	- Ontwikkeling ondernemerscompetenties; - Ontwikkelingstraject (Modernisering onderwijs- en cursusmodules) voor ambtenaren en besluitvormers.	Gedragscode "Boeren in Limburg: ZO produceer ik duurzaam!"
	11. Kennisontwikkeling overheid	Verhogen kennisniveau bij ambtenaren en bestuurders over kernpunten agrarisch ondernemen.		Ontwikkelen leermodule en excursie programma alsmede reeks van minisymposia voor beleidsmakers, vergunningverleners, communicatiemedewerkers en bestuurders van gemeenten.	Van Vinken naar Vonken.	- Opzet cursus "Ruimte voor agrarisch ondernemen: ZO doe je dat!"; 500 tot 700 ambtenaren, bestuurders en erfbetreders hebben cursus "Ruimte voor agrarisch ondernemen en een coöperatieve overheid: ZO doe je dat!" gevolgd.
	12. <u>Imagoverbetering</u>	Boeren als lust voor de omgeving; Transparant produceren; Storytelling door ondernemers; demonstratieactiviteiten.		Waarderingssubsidies voor de goede voorbeelden.	Publieksactiviteiten als open dagen (Kom in de Kas, welkom op de boerderij en Varkens in zicht) en zichtbedrijven.	- Netwerk van 20 "Zichtbedrijven" verspreid over Limburg en sectoren; - Nulsituatie 2012; - Monitoring.

DE DEELNEMERS

De volgende personen hebben door hun deelname aan de bijeenkomsten inbreng gehad in de totstandkoming van deze Ambitienota:

Rundveehouders: J.Brands, H. Dinghs, F. Kersten, J. van der Staak, G. van Hoven, H. Lemmen

Pluimveehouders: H. Coolen

Varkenshouders: P. Cornelissen, E. Direks, E. Dirikx, T. Douven, M. Houben, E. Michiels-Fleuren en D. Nijenhuis

Boomkwekers:, H. Fleuren, J. Frints, H. de Swart

(Glas)tuinbouw: M. Dings, E. Gipmans en P. Wijnen

LLTB: H. Deckers, H. Hermans en N. Janssen

LLTB Vakgroep Akkerbouw: E. Michiels, R. Niesten en C. Wolfshagen

LLTB Vakgroep Rundveehouderij: L. Moonen

LLTB Vakgroep Varkenshouderij: M. Tijssen

LLTB Vakgroep Boom- en Vaste Plantenteelt: J. Veltmans

Vitelia Voeders: J. Janssen

Scelta Mushrooms: K. Klerken

Aldi Limburg: J. Houpperman

Van Drie Groep: H. Swinkels

Rabobank : M. Duijf, L. van Horen en E. van de Vin

Gemeente Eijsden-Margraten: J. Custers

Gemeente Horst a/d Maas: L. Litjens

Gemeente Venray: J. Loonen

Gemeente Nederweert: R. Wernink

Gebiedsbureau Nederweert: H. Corsten

Ministerie van EZ: R. Bets en J. van den Beukel, M. de Haas en G. Keurentjes

Milieufederatie: H. Heijnen

Stichting Veldleeuwerik: H. Heinhuis

Dierenbescherming: P. Jens

HAS Den Bosch: F. van Leijden en C. van Ruiten

PPO Vredepeel: G. Meuffels

WUR: G. Backus en G.Tacken

Syntens: F. Balemans, R.Berden en B. Persoon

ARVALIS: J. Coubergh

Knowhouse: R. van der Waart

Imagro: R. Engelberts

Fredrix Support bv: W. Fredrix

Provincie Limburg: P. van der Broeck, H. Caubo, H. Elmpt, H. Groen, B. Pastoor, P. Raeven en M. Smeets

COLOFON

Provincie Limburg

bezoekadres: Limburglaan 10 te Maastricht

postadres: Postbus 5700, 6202 MA Maastricht

tel.: +31 (0)43 389 99 99

e-mail: postbus@prvlimburg.nl

www.limburg.nl

contactpersoon:

P. Raeven

e-mail: phm.raevenb@prvlimburg.nl

